

PODOBNI OBRAZI.

»Kaj me gledaš? Vidim, tvoje oči me vprašujejo. Moj obraz ti mnogo pove, a vsega do zadnje skrite pičice ne morem vedeti niti sam...« je dejal svojemu prijatelju in uprl vanj velike, razbolele oči, kot bi hotel brati z njegovega obraza, kaj misli v srcu. Ta se je začudil in pogledal na prijateljev obraz, v resnici spremenjen, s katerega se je brala nemirna duša in skrito trpljenje. Potem je uprl oči mimo njega na veliko zrcalo, viseče na steni, ki je prikazovalo ljudi in predmete v čudni karikaturi.

Kavarna je bila malone popolnoma prazna. V kotu je sedel star penzionist, udobno naslonjen na blazinast stol. Še neki gospod in gospa. Pikolo je brisal prah z miz, natakarkar je uravnaval časopise in stopal vsak trenutek na prag, kot da koga pričakuje. Par muh, prežečih na polivke. Solnčna proga na tleh, ki se je neprestano premikala.

»Jaz trpim,« je dejal rjavolasi in rjavooki, svetlolasemu in modrookemu, ki mu je sedel nasproti, in je zopet pogledal nanj. »Jaz trpim.« Potem ni rekel nič več, samo obraz je nategnil v bridek izraz, bodisi zato, ker ga je res nekaj zabolelo, ali pa, da bi prepričal prijatelja o resnici. Čutil je celo, kako mu je páhnila rdečica v obraz.

Modrooki se je sprva začudil in ga pogledal tako ostro, kot da hoče prebosti v tisto tajnost. Bil je v zadregi. Katera je ta boleost in kje je primerna tolažba? Zato je molčal.

Ivan Severnik — se je imenoval rjavooki — je bil srečen človek, vsaj eden izmed onih ljudi, ki jih prištevajo k srečnim in ki nimajo po javnem mnenju pravega vzroka, da bi bili nesrečni. Rojen je bil v ugodnih razmerah, sin uradnika, ki je bil vesten človek, nenavadne samostojnosti in povsod priljubljen. Hodil je v mestne šole, potem v gimnazijo, kjer se je učil najbolje; to je o njem vsakdo povedal pri naštevanju njegovih vrlin, ki so menda podlaga sreči. Pozneje pa je prekinil študij, dasi nihče ni vedel, zakaj, in je kljub svojemu napredku in nenavadnemu talentu vstopil v službo, nižjo, kot bi zahtevala njegova izobrazba. Ljudje so mu to molče oprostili šele tedaj, ko se je s svojo vestnostjo nehote znašel na stališču, ki mu je šlo. Videli so ga vedno prijaznega, smehljajočega, brez želja in strasti po časti. Srečen je! — so govorili za njim. In če bi ga samega vprašali, bi se bil v odgovor smehljaj, govoril morda o ženi, o dveh otrocih, o lastni hišici in se še vedno smehljaj. Bil je človek, ki ni govoril naravnost, ampak je dal vse razumeti. Mnogokdaj so se izrazili o njem, da je zažoneten.

Modrookemu je bilo res nerazumljivo. Danes se ne smehlja, ampak govori naravnost, kot ni njegova navada. Vpraša ga: »Kako ti gre?« — Pa reče: »Neznansko trpim!« Resen obraz, razoran s tistimi značilnimi potezami trpljenja, tenko in ozko začrtanimi. Oči so malo zabuhle in rdeče, kot od joka ali bedenja, in malo srda gleda iz dna zenic. Par sivih las, da, nad ušesi cel šop, in brada in brki razmršeni. Roke tenke, nagubane kot obraz in trepetajoče. Čudovito, da ga človek more vprašati: »Kako ti gre?« — ko je zapisano. In vendar je vse nerazumljivo! Ali mu je umrla žena? Ali je bolan? Izgubil je morda službo? Nič! Nič!... Je kdaj tožil komu? Da je zamišljen, v tem ni iskati povoda nesreče.

»Ti se čudiš in ne najdeš besede. Koliko mesecev se že nisva videla? Če bi bilo toliko let, bi se ne mogel tako zelo predručati. Sicer pa trpim že nad eno leto in to vedno huje...«

Prijatelj je prebrskal v naglici v svojem spominu vse dogodke, ki so se vršili pred letom, a ni mogel najti nič posebnega. Ivan pa se je naslonil in se nalahno oddahnil, ko je napol razodel vse ono, kar je skrival nad eno leto in ni povedal nikdar in nikomur. Vendar mu je bilo tisti trenutek nekako neprijetno in tesno, kot človeku, ki napravi kaj zoper svojo navado in prepričanje.

»In kaj ti je pravzaprav? Vidim, nekaj te je uničilo, toda...«

»Vem. Saj morda ni bogvekaj. Morda je to samo znak abnormalnosti. Kolikokrat sem že mislil na to, a sam s seboj ne morem priti do rezultata. Bijem se po čelu. Pa največkrat verjamem in trpim. — Natakarkar, čaja!«

Natakarkar je prihitel naglo in uslužno in odbrzel lahkkih stopinj. Prijatelj se je pomaknil bliže: »Povej!« Pozorno je zrl vanj in ni umaknil pogleda.

Ivan je pomolčal, pogledal predse in pomislil, kot bi iskal začetka ali razmišljaj, če sploh pove, ali ne. Pogledal je prijatelja v obraz, ostro, nekoliko sramežljivo, in začel:

»Prvi si, ki izveš, in najbrže zadnji. Morda te bo zanimalo. Povem ti zato, da olajšam svojo notranjost in da se vsaj ti morda ne boš čudil, če te nekega dne iznenadi kaka novica o meni: z mano se nekaj pripravlja. Pa smej se, če te je volja, smej se, a pomiluj me ne, ker bi mi bilo težje. In zlasti: molči o vsem. S tem mi napraviš največjo uslugo.

Moje življenje poznaš in ne bom ti ga opisoval. Označil ti bom samo par potez, ki so zame

najznačilnejše in ki jih ljudje niso poznali ali niso hoteli zapaziti, in ne vem, če si jih videl tudi ti, dasi sloni na njih moj značaj in vse to, kar je zadnje mesece na tako neusmiljen način razoralo moje življenje. Izza mlada je bil v meni stud do enoličnosti oblik in mišljenja, do vsega tistega, kar je proglasila družba za svoje in edino pravo. To je kri mojega očeta. Z otroki se nisem igral, če so se igrali oni. Kadar so šli čez travnik, sem šel jaz po cesti; če so bili oni na stezi, sem jaz gazil po travi. To moje vedenje so imenovali nekateri trmo, drugi hudobijo. Ko sem hodil v šolo, sem hotel biti v napredku prvi; ne med prvimi, ampak prvi. Najbolj me je bolelo to, če so mojo pridnost pohvalili z drugimi vred. Tisti trenutek bi bil rajši najzadnji, da bi mene med vsemi edinega karali. Očitek součencev, da sem častihlepen, ni bil utemeljen. Spominjam se, da mi je nekoč rekel profesor, da imam enako pisavo z nekim součencem, silnim tepcem, ki je bil zaljubljen v lastni profil. Jaz sem se naučil drugačne pisave; dasi je bilo težko obvladati roko, ki se je že navadila določenih gibljajev in potez, vendar je moralo iti. Dobil sem samostojno pisavo, različno od vsake druge in tako zapleteno, da se mi je zdelo popolnoma nemogoče, da bi jo kdo posnel. So ljudje namreč, ki posnemajo pisavo z veliko slastjo, — slabiči! Oporekal sem vsakemu, ne zaradi ošabnosti, tudi ne zaradi stvari same, ampak samo zato, da se nisem pridružil njegovemu mnenju. Vsako knjigo sem bral s kritičnim očesom in sem se počasi privadil, da nisem nikogar hvalil, nikogar grajal.

Zdi se mi, da mi to ni bilo v kvar, pač pa tuintam v nepraviliko. Priučil sem se samostojnega mišljenja in živel notranje popolnoma mirno, ker se nisem zavzemal za nobeno stvar s posebnim ognjem, če sem vedel, da se že kdo drugi zanjo zanima. Samo v tem, kar je življenje nujno zahtevalo, sem se upognil splošnim navadam, ker popolnoma novega zunanjega sveta nisem mogel ustvariti, če sem ustvaril onega v srcu in v glavi. Bil sem srečen, dokler me ni razburil naslednji dogodek.

Na cesti je stopil k meni človek, popolnoma tuj in neznan, ki se mi je že od daleč smehljajal: „O, servus!“ in mi nudil roko. Ustavila sva se oba. Jaz sem bil začuden in mu nisem segel v roko, tudi odzdravil mu nisem. Neznanec me je pogledal globlje v oči. Kaj hoče? — Naenkrat se je zganil: „Ah, saj niste pravi. Pardon! Tako ste podobni! Mislil sem...“ Rdečica mu je planila do ušes. Odkril se je, trikrat zaporedoma poklonil in odšel.

Bilo mi je neprijetno in vso pot sem se smehljajal in premišljeval, v čem sva si neki podobna. Skoraj se mi je zdela cela stvar smešna in nisem mogel razumeti, kako more biti med dvema človekoma tolika podobnost, da bi ju bilo mogoče zamenjati ob pogledu iz oči v oči. Kadar sem se spomnil na to, mi je bil spomin grenak.

Čez nekaj časa se je zgodilo zopet. Dva polpijana vojaka sta se, proti večeru je bilo, približala k meni: „Kje si pa ostal tako dolgo?“ Obstal sem; nekaj me je spreletelo, nekaj silno neprijetnega. Onadva nista takoj spoznala zmote, smehljala sta se in eden izmed njiju je celo mežikal. „Pojdi z nama! Kaj se držiš tako gosposko!“ — „Kaj hočeta?“ sem zavpil nad njima. Tedaj sta se spogledala. „Saj ni Pepo!“ — „Kakšen Pepo?“ sem rekel in sem bil ves divji. — „Pojdiva!“ — Eden izmed njiju je salutiral, drugi se je široko zasmejal.

Molče sem potem šel domov in mislil spotoma na svojo podobnost z ljudmi. Pogledal sem se v zrcalo in si predstavil vse ljudi, kar sem jih kdaj videl na svetu. Nisem se spomnil niti ene podobnosti. Da, rjavi lasje, oči, obleka, pa to ni podobnost!

Takrat sem se spomnil, kako je trdila neka ženska z vso gotovostjo, da me je videla tu in tu, ob tej in tej uri, in da sva se celo pozdravila. Pa me ob tistem času ni bilo na označenem kraju, bil sem najmanj petdeset kilometrov daleč. Koga je videla in s kom se je smeje pozdravila? Podobnega človeka? „Ravno tak, kot Vi,“ je dejala.

Ravno tak? Kaj ljudje razumejo pod „ravno takim“? Podobne oči, podobne lase, lica, polt, postavbo? Podobnost v hoji, pogledih, besedah, kretnjah sploh. Podobnost v mislih, v hotenju? Sklepal sem in opazoval. Na vsak način sem moral sam v svoji duši izpodnesti mnenje ljudi, dokazati samemu sebi, da je nemogoče, nelogično in smešno.

To ni bilo težko za trenutek, a trajno se nisem mogel prepričati. Umoriti nisem mogel v sebi zavesti, da me imajo ljudje za podobnega drugim. Ali so tisti drugi ljudje večji in pametnejši, nego sem jaz, tega mi ni bilo mar. Kako naj se prepričam, da nisem podoben nobenemu in v ničemer, da sem edini s svojo zunanostjo in notranostjo, če me nenadoma sreča neznan človek in mi pravi: „Dober dan!“ in mi ponuja roko?

Tako neumne sodbe imajo ljudje, površne in zanikarne, kakor je površno in zanikarno vse njih borno življenje, z mislimi in čuvstvi vred. In to me je spočetka najbolj tolažilo. Gleda v knjigo, pa ne vidi povesti, življenja, ampak samo temne črke. Na razstavi stoji in kaj vidi? Barve, ne

slike. Površni sinovi površne dobe, polni tope mrzlice, na katero so še ponosni. Prijatelj mu je samo figura brez duše, obraz brez izraza. Kaj duša! Ko ga sreča, ga spozna na primer po nosu; če ima na njem bradavico, ga tembolj gotovo spozna. Pije ž njim, objemlje natakarike brez razlike, zbija šale. Zgodi se, da vidi na cesti neznanega človeka, ki je toliko podoben njegovemu prijatelju kot sodobna slika sodobni sliki in nima slučajno očitnega znamenja, pa vzklikne: 'O, servus!' — Površnež, ki nima pogleda za dušo, ki ne bere srca na potezah. Človek ni podoben človeku, da bi ju zamenjal! Tepci!

Ni hotelo biti konca! Stvar je šla dalje. Še moja žena, katero sem ljubil in hotel, da bi ne bila podobna drugim v površnosti mišljenja, dasi tudi ne moj odtis, me je pričela mučiti; dobil sem prvo mržnjo do nje, tiho sovrašтво, ki se dá komaj čutiti, a je. Morda samo neprevidna beseda, a zadela me je in padla v mojo srečo, ko sem mislil, da me žali samo cesta.

Na pisalni mizi sem imel kip pesnika Schillerja, katerega sem postavil tja ne toliko iz spoštovanja do njegovih del, kot radi tega, ker se mi je zdel njegov obraz lep in ker sem videl v tistih potezah njega celega z vso notranjostjo in delom, z vsako posameznostjo njegovega duha.

Nekega večera pravi žena: 'Ti, temu pesniku je popolnoma podoben...' in imenovala je človeka, domišljavega in strahopetnega idiota, ki se je prikopal do majhne službe, vsiljivega v družbi in v življenju, neodkritega, človeka, ki je igral pomembno vlogo edinole pri suhoparni zabavi plitvih žensk. Poleg tega še: 'Iste poteze krog oči, lica, nos, usta...' Isto čelo...' Skoraj se je razvnela ob naštevanju vrlin. Bušil sem v smeh, taka je bila razlika — in žalilo me je, dasi tisti trenutek sam nisem vedel, zakaj. Ustrašil sem se, ker je bila to ona, ki je rekla in ki bo nekoč primerjala mene in pozdravila tujca, misleč, da sem jaz. — Dasi sem prej rad imel kip, sem ga drugo jutro treščil na tla.

Vidiš, kako sodijo in primerjajo ljudje. Če bi samo enega izločil iz te množice, bi bil moj prijatelj, bi ga objel. A tako trpim, trpim.«

Prenehal je za hip in prijel s hlastno kretnjo za tenko skodelico že ohlajenega čaja ter ga pil v dolgih požirkih. Par mladih ljudi je prišlo in biljardiralo. Prijatelj je bobnal po mramornati mizi, kot bi ne vedel prvi trenutek, kaj naj reče. Nasmeh mu je silil iz srca, pa ga je udušil.

»To te muči? Hm!«

»Smej se! Ali se ne smehljaš? Morda imaš prav, kot bi se tudi jaz smehljaj samemu sebi...«

»Ni mi do smeha. Prepričan si, da so ljudje v zmoti, dasi je tupatam podobnost med človekom in človekom res neoporečna... in to ti bodi dovolj!«

»Ni mi dovolj! Ne sme mi biti dovolj, kot ne smem misliti proti sebi. Vem, da nisem nobenemu podoben in da tista neoporečna podobnost z drugimi, o kateri govoriš, eksistira samo v naši površnosti. Ampak tudi tega nečem, da bi bil podoben ljudem, ki so si po svoji omejenosti mnogo bolj podobni, kot je katerikoli izmed vas podoben meni. Na kak način naj imam s katerikoli človekom kaj skupnega, ko se izmed vseh razlikuje moje mišljenje in trpljenje?

Študiral sem in hotel spremeniti fiziognomijo. Ni me sram priznati pred teboj, ki si bil moj prijatelj, da sem se pričel oblačiti popolnoma drugače, rabil sem lepotilna sredstva in se parfumiral z dišavami, ki jih nima nihče drugi. Celó hlinil sem se v svoji duši, ker sem vedel, da dušno razpoloženje uravna izraz obraza.

Nič! Slučaji so se celo ponavljali. Morda zato, ker sem bil tistikrat sam lažniv. Nervoznosti do takrat nisem poznal, pa me je pričela grabiti močnejše in močnejše. Bil sem ves iz sebe. Sovražil sem popolnoma vse. Po nekem slučaju z mlado damo na trgu sem prihitel domov, raztrgal s sebe vse, si razmršil lase, in ko sem potem stal pred zrcalom, sem se smehljaj. Ne vem, ali iz zadovoljstva, ampak smehljaj sem se.

Žena je prinašala ilustriran list in tupatam rekla: 'Ta je tako podoben tebi!' Tresel sem se. 'Vsem sem podoben, čisto vsem. Da!' Nekega dne je rekla: 'Ta je tudi podoben tebi! Samo očala ima. Tako zelo podoben!' Primerjala je naju. Jaz sem se smejal spočetka nalahko, potem vedno glasneje, nazadnje sem se krohotal. Ko je odšla, sem izrezal sliko. K sreči, da ne nosim očal! Pa zadelo me je vseeno.

Vidiš, dragi moj. Zdi se mi, da se ta trenutek očito smehljaš. Smej se glasno! Zadelo me je, ker se nisem hotel enačiti z nikomer. Nisem bil ljubosumen. Če me je udarilo radi žene, je bilo raditega, ker je bila od tega trenutka vsa moja okolica, ki sem jo preziral in sovražil, proti meni, prav do bitja, ki bi mi moralo biti najbližje. Pa to v tem trenutku nima pomena, pomen ima stvar sama na sebi, ki mi je toliko bolj neznosna in strašna, čim bolj sem spoznaval, da je ne morem pozabiti, ne se je otresti, ne otopeni v njej, kar bi bila moja zadnja in najbolj sramotna rešitev.

Bil sem divji v svoji notranjosti in ne bedé, ne v sanjah nisem našel počitka. Prečudne misli so se mi podile po glavi in vsak trenutek sem

se bal, da . . . da ne bo dobro. Želel sem si, da bi bil kralj in bi mogel razglasiti vsem ljudem, kako je njih spoznanje in mišljenje povprečno, prisiliti jih s postavo do globljega pojmovanja, ki bi ne žalilo nikogar. Vedel sem, da sam v sebi ne zmorem ničesar, da je vse moje notranje življenje nezmysel, samomor, dokler je vsa doba taka. Hotel sem biti duhovnik, vsaj s prižnice bi svoji okolici odprl oči, povedal ji v obraz. Ali bi ne majali z glavo, se smejali, kihali v pest? Ampak par bi jih spoznalo. Par ljudi bi bila zame množica . . .

Hitel sem k ženi, površni hčeri površne dobe, in sem jo hotel prepričati o bistvu človeka, kaj je forma in kaj vsebina, kako sta zavisni ena od druge, ji odkriti, kako so poteze sicer neznatne, a kako vsebujejo velikanske razločke v notranjosti človeka. Ko sem odprl usta, sem se ustrašil samega sebe in sem izrekel besedo, ki je bil začetek vsakdanjega govora. Hotel sem se približati znancem v kavarni, da bi jim razodel, kar mislim, si ustvaril svojo stranko, ki bi rastla, pa mi je že druga beseda zastala v grlu. Videl sem, da nimam več dovolj moči, vdal sem se v vse in molčal. Samo na tihem je tlelo.

Kaj sem vse mislil, delal, kako se je sploh vse to vršilo v meni, ne vem; samo to, kar je ta čas nastalo iz mene, vidiš pred seboj. Razbolela notranjost mi je bila neobhodno potrebna, nemir je bil združen z menoj kot duša. Ni me brigalo dostojanstvo stanu, ne dostojanstvo družbe; nalašč sem pehal od sebe zadnjo konvencionalnost in se ‚zanemaril‘, kot so rekli pogledi, ki so šli za menoj, kot mi je pravila plaha bližina žene, bojazen lastnih otrok.

Ni dolgo tega, kar sem zaslišal besedo: ‚Nikomur ni več podoben!‘ Letel sem domov in vprašal ženo: ‚Ali je res? Ali je res?‘ Obrnila se je in šla in na njenem obrazu sem mogel spoznati, da res ne morem biti nikomur več podoben. Prvi trenutek mi je bilo to neljubo, skrajno neljubo — pa vendar sem bil navsezadnje vesel, četudi sem bil strašen, kot sem danes tu pred teboj. Zdelo se mi je, da prvič po dolgem času zopet svobodno diham. Šel sem na ulico in se smehljaj. Vsakemu sem pogledal zdaj v oči z zmagonosnim, prezirnim pogledom, svest si svoje samostojnosti in neomejene originalnosti. Hodil sem do večera, da so prižgali luči. Obhodil sem vsa sprehajališča, trge in ulice.

Samo . . . kaj sem hotel . . . da, ko sem prišel v ozko predmestno ulico, sem zagledal trop pi-

janih ljudi, ki so šli proti meni skozi polmrak, se držali za ramena in peli pesem. Ne maram takih ljudi in sem se jim hotel ogniti, pa sem se premislil. Ali naj jim ne pogledam v obraz? Ponosno in smehljaje sem šel proti njim. Utihnili so. Največji med njimi je zakrilil z rokami proti meni, in preden sem se zavedel, me je držal krog vratu.

‚Dobro, da smo te dobili, žorž! Z nami!‘

‚Kaj?‘ sem vzkliknil. ‚Kaj?‘ in se hotel oprostiti.

‚Pit! Kaj se braniš? Primi ga še ti!‘ Obstopili so me. Velikan me je držal. Pritrjevali so mu, pijano, kriče. Morda bi me kdo spoznal, da me ni držal z roko čez pol obraza. ‚Pustite me! Kaj mi hočete?‘ sem hripel, napel vse moči in se izvil iz objema.

‚Žorž . . . Saj ni žorž!‘

‚Kaj? Žorž?‘ sem vpil. Šele ta trenutek sem jasno spoznal svoj položaj. Vse prevara! Ljudje bi v okostnjaku iztaknili podobnost! ‚Pokažite ga, ki mi je podoben!‘ Sunil sem velikana, ki je še vedno stal tik ob meni, v prsi, da je odletel. Še nikdar se nisem dotaknil človeka . . . Da nisem bežal, bi me bili na mestu pobili. Dva sta letela za menoj, jaz sem tekkel, ko že davnaj ni bilo nobenega za menoj, na polje, preplezal ograjo in se skrila v travo.◀

Prenehal je. Govor, ki je bil nazadnje hlasten, razvnet, se je končal pobito in z resignirano žalostjo. Uprl je svoje velike oči na nasprotno steno, kakor bi nemirno nečesa iskal.

»In potem?«

»Potem? Nič več! Bolan sem in strt, kot vidiš. Kašljam in čutim bolečino v hrbtenici. Pogosto v glavi. Vsak izmed ljudi hodi po dveh nogah, ki so samostojne, in nosi glavo, ki ni njegova. Mene niso prepričali, a so trdni v svojem prepričanju in mišljenju, ki me žge in mi je dušne in telesne moči. Nikar se ne čudi, če boš slišal kaj nenavadnega o meni. Morda zbežim samo, kot bi bežal pred lastno senco, a ubežim ne. Sam ne vem, kaj. Vse lahko pride in nič ni nenavadnega. Morda umrjem? . . . Niti smrt jim gotovo ne bo svoje vrste edina! Sinovi blata! In vendar, reci mi, ali sem res komu podoben? Sodi, ali sem enak tebi in drugim le z eno besedo, le z eno potezo? . . .◀

Hlastno, žejno je upiral pogled v prijateljev obraz. Modrooki tovariš je zabobnal s prsti, odpodil muho in ga pogledal, kot bi se čudil in bi ne vedel ničesar reči, ne povprašati . . .

»Natakar, plačati!«